

Д. П. Кирик, М. М. Кисельов

Логос

ЛОГОС (від грец. λόγος – слово, поняття, судження, основа, наука, розум, мовлення, смисл) – категорія найбільш вживана в античній філософії для позначення всезагальної (світової) закономірності, розумної основи світу (Геракліт); те, що існує у всіх речах і направляє їх розвиток (стоїки); Бог-син (друга персона Трійці) як посередник між Богом-батьком і світом – видимим і невидимим його створінням, мудрість Божа, що відкриває людям структуру світу (гностики, патристи). Глибинна, стійка й суттєва структура буття, об'єктивна властивість світу – єдине єство речей, що приховане за видимістю і доступне лише розуму; «універсал. доцільність» (Хрисипп); філос. термін на позначення заг. закону основи світу. У словниках давньогрец. мови зафіксовано понад 30 значень поняття «Л.», що не передається адекватно жодною ін. мовою, бо в ньому «слово» – не чуттєво сприйманий комплекс звуків, а сама «думка», яку розуміють як щось явлене і тому «словесне». Термін «Л.» увів у філософію Геракліт, у якого він означав всезаг. закон і розумну основу світу, які є вічними, постійними і необхідними. Оскільки цей термін співзвучний із житей. позначенням «слова», сказаного людиною, він використовував його для іроніч. підкреслення величез. різниці між Л. як законом буття та люд. мовленням. Залишаючись рівним самому собі, Л. задає ритм невпин. змін і взаємопереходам речей. Єдність цих протилежностей забезпечує стабільність і гармонію світу, яка зберігається в Л. З одного боку, Л. означає «думка» і «слово», а з ін. боку, – «смисл» («поняття», «принцип», «причина», «основа») речі або події. Л. містить також чітке числове відношення – рахунок. Він – і смислова впорядкованість буття та свідомості, і протилежність безсловесному, безсенсовому та безформному у світі й людині. Більшість людей не розуміє смислу «вічно сушого» Л., що править світом. Люди живуть не за Л., а за влас. розумінням, яке скеровується їхніми бажаннями. Проте Л. керує людьми і рятує їх від помилок та негараздів (Епіхарм). Л. – сила, яка пов'язує множинність в єдине (Плотин); «сутне в собі» (Микола Кузанський). Згодом поняття «Л.» втратило онтол. значення. Натурфілософи, софісти, Платон, Аристотель вживали Л. лише у сферах мислення та пізнання, де його розуміли як «поняття», «основа», «розум», «доведення». Стоїки трактували Л. як «твор. вогонь», Божествен. розум та універсал. доцільність, яким підпорядковані світ і людина; як «вічний» і «живий» Бог. У класич. антич. філософії Л. трактували як «слово», що належить субстанції, але не особистості; є формотворчим, але не волевмісним. У неоплатонізмі Л. розглядали не

як тонкі формотворчі матеріал. начала, а як еманції умосяж. світу, що творять і формують чуттєвий світ. Філон Александрійський поєднав Л. з уявленням про Бога у Старому Заповіті: Л. проявляється як вічна Божественна сила (розум), що є посередником між Богом і людьми; Л. – Слово і думка Бога, який за допомогою Л. створив світ. *Християнство* розкрило своє розуміння Л. у початк. фрагменті Євангелія від Івана: «Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог». У рос. реліг.-ідеаліст. філософії Л. розуміли як поняття, за допомогою якого передається субстанціонал. пронизаність світу Божествен. Словом. Пізнання світу через Л. не може бути здійсненим тільки за допомогою логіч. мислення. Усі сили душі людини беруть участь у пізнанні Л. – Слова Божого. При цьому Л. часто залишається невираженим у думці-слові. Л. є близькою філос. аналогією вченню Лао-дзи про дао – невидимий, всезаг. закон природи, соціуму та мислення (див. [Даосизм](#)). Поняття «Л.» увійшло у категоріал. апарат філософії багатьох напрямів та використане у різноманіт. контекстах (Й. Фіхте, Г. Гегель, П. Флоренський, [С. Булгаков](#), [М. Гайдеггер](#)). Концепт «Л.» як фрагмент класич. типу філософствування в наш час піддається критиці. Формуючи методологію неліній. динамік, постмодерністи ([Ж. Деррида](#), Ж.-Ф. Ліотар, Р. Рорті, М.-П. Фуко, Ж. Дельоз та ін.) обстоюють ідею радикал. відмови від ідеї однознач. і передбачуваної реальності, яка є осердям традиц. розуміння Л. як уособлення класич. типу раціональності в європ. традиції і, загалом, від «імперіалізму логоса» (Ж. Деррида).

Рекомендована література

1. Трубецкой С. Н. Учение о логосе в его истории. Москва, 1963;
2. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу: Становление греч. философии. Москва, 1972;
3. С.-Петербург, 2003;
4. Тихолаз А. Г. Геракліт: Навч. посіб. з історії давньогрец. філософії. К., 1995.

Бібліографічний опис:

Логос / Д. П. Кирик, М. М. Кисельов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-56156>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).